

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 323.39:303.684

Олексій Міхальов

аспірант кафедри суспільного розвитку і суспільно-владних відносин
НАДУ при Президентіві України

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ЕЛІТИ

В статті наведено результати досліджень генезису методологічних підходів в дослідженні соціальних об'єктів, явищ та процесів, що в ньому проходять. З'ясовано, що за рівнем складності досліджуваного об'єкта потрібні адекватні методи, придатні до відображення та моделювання вказаних об'єктів. Проведено дослідження розвитку теоретичних підходів та з'ясовано, що найбільш придатними теоретичними засобами є новітні системні методи, які відповідають всім сучасним вимогам та за допомогою яких можливо адекватно описувати та моделювати такі складні об'єкти, як соціальні явища.

Ключові слова: соціум, еліта, методологія, перехідний період, криза, система, системні методи, аналіз, дослідження.

Alexei Mikhailov

post-graduate student of the Department of Social Development
and Public-Power Relations, NAPA under the President of Ukraine

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE STUDY OF THE MODERN ELITE

Problem setting. XX century and the beginning of XXI are characterized by a sharp increase in the level of complexity of tasks facing humanity. Complexity is defined by processes of development and destructive processes, taking place in our country, which in turn are determined by global trends, taking place on Earth as a whole. These are the processes of transition from one global epoch to another. Being at the transition point, as a result of great social instability, there are constantly extreme situations that transfer current processes into crisis phenomena with a big amplitude that proceed very quickly and require for their solution completely non-standard approaches, in principle, not compatible with stationary states and the corresponding stereotypes of thinking and activities.

The situation is that all existing intellectual, methodological tools, through which a person planned, simulated and used in his/her daily life in his/her activities, are not enough. Proceeding from the fact that elite, as an object, correlates with the society, in order to accomplish the task, it is necessary to put the task of finding the appropriate method by which a productive study is possible.

Recent research and publications analysis. It is believed that the first attempts of theoretical description of the society were made by Auguste Comte, who called it social physics and defined it as a science of the order and progress of society. After Comte, theoretical developments in the field of sociology continued as in the work of scientists, engaged in study of individual aspects of social life, as well as in the work of thinkers who devoted themselves to the development of the theory of sociology as such. Names of A. Quetelet, J. S. Mill, H. Buckle, H. Spencer, Al. de Tocqueville, K. Marx, F. Tonnies, G. Simmel, Em. Durkheim, M. Weber, V. Pareto, W. Sombart, R. Park, F. Znaniecki, W. Thomas, P. Sorokin, T. Parsons, J. Homans, P. Blau, R. Dahrendorf, L. Coser, persons, inextricably linked with the history of sociology. It is worth adding here domestic researchers: V. Bakirov, O. Belova, O. Donchenko, P. Kutuev, V. Zubov, O. Navrotsky, V. Muntiy, P. Panin, V. Pich, A. Ruchka, I. Ruschenko, L. Snitsarchuk, L. Sokuryanska, O. Stegnyy, V. Tarasenko, L. Khyzhnyak, N. Chernysh, M. Shulga, Yu. Yakovenko.

So far, there are serious differences between scientists in this field, different meanings of its goals and objectives, hence the difference between the interpretation and explanation of the same social phenomena and the difference in the construction of models, depending on the factor which the researcher uses.

The paper objective – to provide a retrospective analysis of existing methods for research of social objects, phenomena and processes, and to find an adequate method for describing and modeling these objects.

The paper main body. According to philosophical classification system, social issues relate to a higher level of complexity, which causes a big problem – which tool to use in the study of social phenomena. The situation is such that being at the highest level is used the tool “at hand”, not the one that is needed. Mathematics as the “queen of sciences” has the widest application, but it turned out that it is very limited. It can only reflect form and quantitative relations and all methods, built on mathematical constructions, are not suitable for displaying social models in the required volume. Mathematics is limited by the very rigid connections of its main concepts, and society is a huge range of qualitative correlations.

Social medium in its structure is hierarchical (hierarchy, from the Greek – sacred power). However, all existing at the present time methodological tools, in their totality, have limitations due to the inability to display the hierarchy. Due to the mass application of mathematical apparatus, all existing instrumental limitations of the used mathematics are transferred automatically to the object of study and results of these studies. Mathematics, which is based on the rigid relations of its

© Міхальов О. М., 2018.

basic concepts, can be applied only within the limits of one hierarchical level and within the limits of its restrictions – without taking into account all spectrum of qualitative characteristics of all individuals and communities of social medium. At the beginning of XX century (1912) A. Bogdanov, for solving certain specific problems, put forward the idea of applying for this more general methods, not related to the data under study. That is, he proposed to refer to a more universal and more general statement of the problem. In this case, the problem is simplified by its generalization, and the problem is reduced to the definition of the minimum number of universal components connected with each other by certain laws.

Further development of systemic methods took place in each branch with the use of mathematical apparatus. The desire to improve, borrowing from imposing existing mathematics on them, led to the emergence of a large number of methodological hybrids, each of which was used in its subject area, with the effectiveness, depending on the ability to adequately reflect the described objects by mathematical formalism. In the general tendency understanding and interpretation of all processes and phenomena in the social medium is carried out from the standpoint of mathematical argumentation.

Throughout the century, researchers were in search and came to the idea that methods should be universal. The final result of search is the work of American sociologist Kenneth Bailey, who, having analyzed practically all social theories and approaches, formulated the tasks of social theoretical synthesis. He advanced 29 features (requirements), which systemic methods should possess that will allow to describe such complex objects as social. He stressed that the methods of system description should be systemic.

At the end of XX century, such systemic methods have appeared, which satisfy all the put forward requirements, they consist of three separate theoretical statements: theory of hypercomplex dynamic systems, laws of systemic development, system of activity. A characteristic feature of this modern methodology is its universal nature. It is characterized by the philosophical level of universality, being theoretically and methodologically complete interdisciplinary concept suitable for its direct application in specific tasks. In this theoretical construction, the mechanism of formalization, which allows taking into account the human factor, is considered. This problem is solved by two peculiarities of the theory of HDS – human model and the principle of homocentrism.

Conclusion. Thus, it is possible to conclude that in the transitional period, which does not have a stationary state (transition from one state to another), are necessary theoretical means, which could be relied upon in making fatal solutions for a long-term perspective. At the same time, the emphasis is not just on regularities, but on modern scientific universal in a wide range in time, in quality and in the state of object. At present, the bulk of techniques and methods are already very narrow, they are suitable only for a certain time, level and for a certain limited set of objects that are in a stationary state suitable for observation. The creation of objects of social models, which by nature are abstract, which can not be observed, but can only be counted, modeled and predicted, is possible only with the previous modeling, which goes to the first place, while requiring adequate methods. Such methods can only be systemic of the third generation, if conditionally for the first to take a verbal statement, for the second a large number of attempts to outline the mathematical description. **Key words:** social medium, elite, methodology, transitional period, crisis, system, systematic methods, analysis, research.

Key words: social medium, elite, methodology, transitional period, crisis, system, systematic methods, analysis, research.

Постановка проблеми

XX століття і початок XXI характерні різким збільшенням рівня складності завдань, що стоять перед людством. Складність визначена як процесами розвитку, так і деструктивними процесами, що відбуваються в нашій країні, які в свою чергу визначені глобальними тенденціями, що відбуваються на Землі в цілому. Це процеси переходу від однієї глобальної епохи до іншої. Цим процесам характерні ряд особливостей: природний хід перебігу глобальних процесів і їх закономірностей, штучні сценарії глобальних процесів, створювані людьми без урахування і знання природних законів і виникнення протиріч між природними і штучними тенденціями в глобальних процесах. На даний момент обсяг цих протиріч збільшився до рівня критичної маси, що веде до катастрофічних наслідків всього людства і Землі в цілому. Такі процеси носять циклічний характер і ми саме знаходимося в завершальній фазі одного з таких глобальних циклів [1; 2].

Перебуваючи в точці переходу, внаслідок великої соціальної нестійкості, виникають постійно екстремальні ситуації, які переводять поточні процеси в кризові явища з великою амплітудою, що протікають дуже швидко і вимагають для свого вирішення абсолютно нестандартних підходів, в принципі несумісних зі стаціонарними станами, і відповідні їм стереотипи мис-

лення та діяльність. У таких ситуаціях для прийняття конструктивних рішень необхідна зміна стереотипів людської свідомості, або те, що називається зміною парадигми мислення. Ситуація така, що весь існуючий інтелектуальний, методологічний інструментарій за допомогою якого людина планувала, моделювала та користувалась в своєму повсякденному житті в своїй діяльності, вже не достатній. Тобто старе вже непридатне, або його немає, а нового ще немає і воно не створено.

Про такі явища заговорили на міжнародному рівні, про що свідчить ціла низка Міжнародних конференцій, самітів, форумів, пов'язаних з назвою «Сталого розвитку» (Ріо-92, Ріо+15, Ріо+20, клуб Давос, форум Валдай та ін.) фактично всі з тим же порядком денним, але рішень немає. Як наслідок, постійно погіршується якість управління. Нестабільність в світі збільшилася до величезних розмірів, і ця нестабільність проектується на стан справ в нашій країні.

Важливою умовою ефективного розвитку держави є підготовка та формування відповідальної еліти, в якій повинен бути і відповідний масштаб мислення. З курсу математики відомо (теорема Геделя про неповноту) [3], що перебуваючи всередині об'єкта, неможливо побачити його цілком і, як результат, неможливо приймати оптимальні відповідні управлінські рішення. Державник повинен думати категоріями не

нижче масштабу своєї держави. Також відомо, що для того, щоб було ефективно управління, необхідно дотримуватися умов керованості (рівень різноманітності керуючого повинен бути вище керованого об'єкта) [4].

В існуючій державній діяльності жодна з умов не виконується достатньою мірою. Виходячи з того, що еліта, як об'єкт, співвідноситься з соціумом, для виконання завдання потрібно поставити задачу пошуку відповідного методу. А вирішенням цього будемо вважати вирішення задачі адекватності. Тобто, відповідно до рівня складності об'єкта підбираємо відповідний метод, за допомогою якого можливе результативне дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Звичайно ж, інтерес до вивчення соціуму та його об'єктів виник у людства з появою у нього певного рівня свідомості. Така усвідомленість відображена в джерелах, що дійшли до наших днів: в трактатах стародавнього Китаю, Індії, Єгипту, античного світу.

Прийнято вважати, що перші спроби теоретичного опису соціуму були зроблені Огюстом Контом, який називав це соціальною фізикою і визначив її наукою про порядок і прогрес суспільства. Також дав свою класифікацію, маючи в своєму розпорядженні основні науки в порядку зростання складності. Соціологію визначив найбільш складним предметом [5; 6].

Після О. Конта теоретичні розробки в галузі соціології тривали як в роботах вчених, що займалися дослідженнями окремих сторін суспільного життя, так і в роботах мислителів, які присвятили себе розробці теорії соціології як такої. Імена А. Кетле, Дж. С. Міля, Г. Бокля, Г. Спенсера, Ал. де Токвіля, К. Маркса, Ф. Тьоніса, Г. Зімеля. Ем. Дюркгейма, М. Вебера, В. Парето, В. Зомбарта, Р. Парка, Ф. Знанецкого, У. Томаса, П. Сорокіна, Т. Парсонса, Дж. Хоманса, П. Блау, Р. Дарендорфа, Л. Козера нерозривно пов'язані з історією соціології. Сюди варто додати вітчизняних дослідників: В. Бакірова, О. Белова, О. Донченко, П. Кутуєва, В. Зубова, О. Навродського, В. Мунтіяна, П. Паніну, В. Піча, А. Ручку, І. Рущенко, Л. Сніцарчук, Л. Сокурняську, О. Стегній, В. Тарасенко, Л. Хижняк, Н. Черниш, М. Шульгу, Ю. Яковенко.

Безперечно, соціологія пішла далеко вперед у порівнянні з тим, чим вона була за часів О. Конта, однак це не зменшує складність досліджуваного нею об'єкта. Досі між вченими в цій галузі існують серйозні розбіжності, по-різному розуміються її цілі і завдання, звідси різниця тлумачень і пояснень однакових соціальних явищ і різниця побудови моделей. Умовно, залежно від того, які чинники визнаються тим чи іншим соціологом, що лежать в основі соціальних явищ, розрізняють три основні школи: біологічну; психічну; окремо соціологічну, суть яких зводиться до того, який чинник є домінуючим при мотивації соціальної організації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

У зв'язку з великим рівнем складності досліджуваного об'єкта, потрібні адекватні методи, придатні для дослідження, відображення та моделювання об'єктів, явищ та процесів співрозмірних з соціумом.

Основною метою статті є ретроспективний аналіз існуючих методів дослідження соціальних об'єктів,

явищ і процесів та пошук адекватного методу придатного для опису та моделювання вказаних об'єктів.

Виклад основного матеріалу

Перш, ніж провести наукову постановку задачі досліджень зазначеного об'єкта, необхідно визначити його методологічний статус і рівень складності. Це можна зробити на основі філософської класифікаційної системи, яка вказує та оцінює дане поняття і що визначає ієрархічну позицію досліджених понять або об'єкта [7; 8].

Проводячи відповідне порівняння, можна зробити висновок, що наш об'єкт дослідження належить до вищого ієрархічного рівня зазначеної класифікаційної системи. Тому ця ситуація переходить в окрему проблему – завдання пошуку наукового методу, придатного для його адекватного відображення та моделювання.

Найскладніші об'єкти, з якими стикається людина – соціальні, в зв'язку з ідеальною та абстрактною природою цих об'єктів. Складність полягає також в тому, що соціум не може бути статичним, він дуже динамічний, що потребує абстрактного бачення цих динамічних змін. У зв'язку з цим виникає технологічна необхідність в адекватному відображенні всіх об'єктів і суб'єктів діяльності відповідно до їх соціальної функціональності. Тут виникають труднощі. Соціальна проблематика відноситься до вищого рівня складності, яка викликає велику проблему – який інструментарій використовувати при дослідженні соціальних явищ. В конкретних предметних областях, наприклад механіці, яка пов'язана з сучасною фізикою і математичним апаратом, математика дуже зручна в застосуванні. Соціум знаходиться над цим і застосування тут математики і фізики призводить до серйозних помилок, так званого фізикалізму. Ситуація така, що, перебуваючи на самому верхньому рівні, ми застосовуємо той інструмент, який є «під рукою», а не той, який потрібен. В силу того, що математика може відобразити тільки форму і кількісні співвідношення, вона дуже обмежена, і всі методи, побудовані на математичних конструкціях, не придатні для відображення соціальних моделей у потрібному обсязі. Математика обмежена дуже жорсткими зв'язками своїх основних понять, а соціум – це величезний спектр якісних кореляцій. Необхідна методологічна сміливість на початковому етапі реалізації. Тому ставиться завдання, щоб концептуальний підхід був тим озброєнням, яке задовольняє умовам основної теореми Ешбі про необхідний рівень різноманітності [4]. У нашому випадку, рівень різноманітності методу повинен бути вище, або хоча б не нижче об'єкта (соціуму), який ми за допомогою нього збираємося досліджувати.

Соціум за своєю структурою ієрархічний. Можна сказати, що це його головна властивість. Відомо, що в стародавні часи в багатьох частинах світу залишились реліктові будови у вигляді пірамід, які є предметною візуалізацією соціуму, як відображення кількісно-якісних співвідношень по горизонталі і вертикалі. Це вказувало на неоднорідність суспільства з існуючим його ієрархічним поділом (ієрархія, від гр. – священна влада) з «розташуванням» на вершині елітних спільнот. Але всі існуючі на даний момент часу методологічні засоби у своїй сукупності мають обмеження в силу нездат-

ності відображення ієрархії. Зокрема, через масове застосування математичного апарату, автоматично на об'єкт дослідження і результати цих досліджень переносяться всі існуючі інструментальні обмеження використаної математики. Математика, яка побудована на жорстких співвідношеннях своїх основних понять, може бути застосована тільки в межах одного ієрархічного рівня і в рамках своїх обмежень – без урахування всього спектра якісних характеристик всіх індивідів і спільнот соціуму. Спільноти виникають як результат взаємодії між собою великої кількості індивідів, в процесі діяльності, в результаті чого ці угруповання набувають нових цілісних властивостей – нова якість, яка виникає в процесі трансмутації, що є ознакою іншого ієрархічного рівня, вона не може виникнути без якісних кореляцій всередині соціального об'єкта. В іншому випадку виникають соціальні трансформації (зміна кількісних параметрів) в межах одного ієрархічного рівня. З огляду на це, головним критерієм у виборі методу повинно бути – здатність відобразити явище ієрархії в усій своїй повноті.

Якщо звернути увагу на соціальну кореляцію як на феномен ймовірнісної залежності, то очевидно, що вона має дуже складний функціональний характер і залежить від взаємообумовлених факторів різної природи дотичних величин. Виникає величезна кількість взаємообумовлених варіантів. Цей феномен вивчали провідні математики і ввели поняття коректно поставлених задач, а все, що їм не відповідає некоректними. До них відносяться: погана обумовленість (аналітичні визначення такі, що при незначних змінах аргументів функціональний показник коливається в великих межах, аж до протилежного); приблизно задані (неможливість визначення з достатньою точністю вихідних даних); рішення не єдине [9]. Для вирішення таких завдань, вчені перебували в пошуку методів протягом усього ХХ ст., коли математика стикалася з найрізноманітнішими прикладними проблемами в різних областях з потребою синтезу, особливо в соціумі. Внаслідок великої в ньому динаміки, складних функціональних залежностей при великій кількості змінних без однозначних співвідношень, що визначають низьку прогностичну обумовленість, призводить до серйозних ускладнень моделювання та отриманих від нього результатів в практичній реалізації. До основних не детермінованих властивостей (компонентів) зі змінними параметрами соціальних об'єктів можна віднести: свободу волі; різноманіття думок; все, що пов'язано з особистими інтересами; людський фактор. Найсильніший чинник, який практично неможливо передбачити і змодельювати, це вплив неправди (недостовірність інформації) і на її основі виниклі домисли і фантазії [10]. Він в принципі не може мати точного опису, придатного для використання в математичних дослідженнях, звідси складність моделювання.

Математика, як «цариця наук», стала неспроможною для вказаних досліджень, що признали провідні соціологи. Але у загальній сукупності в даний час суперечки не втратили своєї колишньої гостроти. Звісно, на фоні загальної суперечки в соціології виникла методологічна криза, що спонукала перейти до усвідомлення необхідності синтезу існуючих теорій і їх систематизації, про що заговорило багато вчених.

На початку ХХ століття (1912 р.) А. Богданов для

вирішення окремих конкретних завдань висунув ідею застосування більш загальних методів, не пов'язаних з досліджуваними даними. Тобто, запропонував перейти на більш універсальну і більш загальну постановку задачі. В такому випадку задача спрощується її узагальненням, а завдання зводиться до визначення мінімального числа універсальних компонент, пов'язаних між собою певними закономірностями. При цьому в практичній діяльності з узагальненої форми перехід здійснюється до більш окремої конкретики. Такими методами можна охопити всі реальні і можливі завдання. А. Богданов помітив, що є такі універсалії, які присутні у всіх без винятку різноякісних об'єктів. Тобто, якщо кожен об'єкт, явище чи процес розглядати як систему, то їх можна, з позицій найбільш загальних системних закономірностей, описувати і відповідно моделювати. За своєю сутністю це були перші системні методи [11]. Сам автор свою роботу називав тектологією (від грец. *tekton* – будівельник, творець і *logos* – вчення, наука про будівництво). «Методи всякої науки визначаються насамперед її завданнями. Завдання тектології – систематизувати організаційний досвід» [11, с. 74]. Але в науці прийнято посилалися і вважати основоположником системного підходу Л. Берталанфі (висунув ідеї системного підходу в 1937 р.) [12], хоча по суті перші системні поняття були введені А. Богдановим. Л. Берталанфі також зробив внесок в розвиток системної науки, для якої характерним є виражений інтерес до загальносвітоглядних аспектів, орієнтація на біологію, принцип ізоморфізму законів і використання обмеженого математичного апарату. В обох загальним було те, що за формою викладу були вербальними. Цей чинник та недостатня точність введених понять привели до дуже великої кількості різних інтерпретацій, утруднень тлумачення, що, відповідно, ускладнювало їх широке застосування.

У ХХ столітті на тлі різкого стрибка індустріалізації та ускладнення соціальних процесів затребуваність системних методів зростала. Розвиток системних методів відбувався в кожній галузі із застосуванням математичного апарату. Прагнення їх розвинути і вдосконалити, запозичуючи шляхом накладення на них існуючої математики, ні до чого не привело. Так, з'явилася велика кількість методологічних гібридів, кожен з яких застосовувався у своїй предметній області, з результативністю в залежності від можливостей адекватного відображення описуваних об'єктів математичним формалізмом, що ще з меншою результативністю це дозволило адекватно відобразити соціальні процеси. У загальній тенденції розуміння і трактування всіх процесів і явищ в соціумі здійснюється з позицій математичної аргументації [13; 14]. Кожен автор, прагнучи завершити їх в струнку теорію, перебуваючи всередині предмета, не досягли запланованого результату, що закономірно згідно теореми Геделя про неповноту [3]. У числі таких дослідників велику кількість вчених, які дійсно досягли дуже великих результатів світового рівня, – А. Маліновський, М. Месарович, Я. Такаха, А. Уйомов, Р. Аккоф, Ф. Емері, У. Ешбі, Л. Заде, Ч. Дезоер, С. Оптнер, Е. Юдін, Н. Вінер, Д. Гвишиани, В. Садовський, Ю. Урманцев.

Значних успіхів в системних дослідженнях досяг І. Пригожин в області синергетики (синергія – гр. *συνεργία* – спільна дія; гр. *συν* – приставка з значенням

спільності і $\xi\rho\upsilon\sigma$ «діяльність»), але проривних результатів вони не дали. У рівноважному стані для системи можливий лише один варіант еволюційного руху, який передбачає, що стан системи в певний момент часу обумовлено її станом в момент часу до цього (з різницею в одиницю прийнятого нормування) і, в свою чергу, обумовлює наступний стан (з позитивною різницею в часі того ж нормування). У такій ситуації прогноз реальний з досить великим ступенем ймовірності. Але якщо рівновагу системи порушено, від випадкових чинників і коливань будь-якого середовища, які впливають на цю систему, поведінка і розвиток виявляються принципово непередбачуваними, що ускладнює, а точніше робить її моделювання неможливим без урахування такого впливу. У точці біфуркації виникає максимальна чутливість системи як до зовнішніх, так і до внутрішніх впливів [15]. Математично це твердження можна сформулювати з позицій некоректно поставлених задач – погана обумовленість (при незначних змінах аргументу, значення функції стає непередбачуваним, а в соціумі таке завдання ускладнюється наявністю великої кількості таких аргументів (чинників), які знаходяться в постійній динаміці [9].

Недолік таких методів – неформульовані принципи та основні системні закономірності, на які можна спертися при моделюванні керованого виходу з кризи (точки біфуркації), а також створення соціальних моделей на велику перспективу і, звісно, в прийнятті конструктивних рішень.

Величезна кількість системних методів спонукала дослідників систематизувати самі системні методи, щоб легко було їх використовувати в різних областях. Така спроба була зроблена Джоржем Кліром (професор центру інтелектуальних систем, США) в якій представлено було ієрархічну класифікацію систем і системних задач. Була спроба звести опис всього різноманіття системних задач до відносно невеликого числа формулювань. «Хоча і абсолютно ясно, що загальні системи дуже різноманітні, ця різноманітність може бути адекватно охоплена кінцевим числом типів загальних систем, кожен з яких характеризується певним епістемологічним рівнем і кінцевим набором відповідних і істотних методологічних відмінностей» [16;19]. Це була спроба універсалізації системних методів.

В пошуках адекватних методів для опису соціальних об'єктів, дослідники перебували протягом усього ХХ століття. Прийшли до того, що методи повинні бути універсальними. Завершальним підсумком пошуку є праця американського соціолога Кеннета Бейлі, який, проаналізувавши практично всі соціальні теорії та підходи, сформулював завдання соціального теоретичного синтезу. Він висунув 29 ознак (вимог), якими повинні володіти системні методи, за допомогою яких буде можливість описувати такі складні об'єкти, як соціальні. Він підкреслив, що методи опису систем самі повинні бути системними [17]. Якщо коротко зупинитися на ознаках, не вдаючись у довгі описи, їх можна звести до декількох груп: універсальність і строгість викладу; можливість опису та моделювання породження властивостей цілого з властивостей елементів і навпаки; можливість відображення властивостей ієрархічної будови і врахування специфіки впливу один на одного різних рівнів ієрархії системних об'єктів; ви-

ходячи з попереднього, рішення проблеми управління і його здатності опису та моделювання. На філософському рівні – рішення задачі формування загальних (світглядних) принципів системного бачення світу, його будови і аналізу.

В кінці ХХ століття такі системні методи з'явилися, які задовольняють всім висунутим вимогам, вони складаються з трьох окремих теоретичних викладів: теорія гіперкомплексних динамічних систем [18], закономірності системного розвитку [19], система діяльності [20]. Характерною особливістю цієї сучасної методології є її універсальний характер. Їй властивий філософський рівень загальності, будучи теоретично і методологічно повною міждисциплінарною концепцією, придатною для її безпосереднього застосування в конкретних завданнях. В даній теоретичній конструкції розглянуто механізм формалізації, що дозволяє враховувати людський фактор. Ця задача вирішена за рахунок двох особливостей теорії ГДС – моделі людини і принципу гомоцентризму.

Універсальність визначена тим, що базується на нових принципах, вона побудована на методологічних інваріантах (універсалиях) – таких характеристиках, які присутні в будь-якому об'єкті, процесі або явищі, яке розглядається як система. Вони співвідносяться між собою закономірностями, описаними за допомогою введеного в науковий обіг нового апарату формалізації, гіперкомплексних матриць і графів як алгебраїчної і безперервної форм відображення, що дозволяє адекватно відобразити всі об'єкти. Також є можливість графічно-аналітичного опису та відображення такого складного феномена, як ієрархія, і, відповідно, її моделювання, що вкрай важливо при описі соціальних моделей. При цьому досліджувані об'єкти описуються тими ж інваріантними характеристиками, що є підтвердженням одного з висунутих вимог вищезгаданого К. Бейлі – системні методи повинні бути самі системними [17]. Особливість теорії в тому, що вона розімкнута за формою, тобто є можливість перевірки під іншим «кутом зору» і виправлення помилкових уявлень, моделей або дій. У той же час теорія струнка, логічна і методологічно не громіздка, зручна у використанні. Вона не переключує жодну з існуючих до цього теорій, з неї випливають всі присутні методи і методики, як окремі випадки (напрямки), в тому числі і математика.

Таким чином, можна зробити висновок, що в перехідний період, якому не властивий стаціонарний стан (перехід з одного стану в інший), потрібні теоретичні засоби, на які можна було спертися при прийнятті доленосних рішень на далеку перспективу. При цьому, акцент не просто на закономірності, а на сучасні наукові універсальні в широкому діапазоні в часі, за якістю і в стані об'єкта. В даний час основна частина методик і методів вже дуже вузькі, вони годяться тільки для певного часу, рівня і для певної обмеженої сукупності об'єктів, що знаходяться в стаціонарному стані, придатному для спостереження. Створення ж об'єктів моделей соціальних, котрі по природі є абстрактні, яких спостерігати немає можливості, а можна тільки розраховувати, моделювати і передбачати, можливо тільки при попередньому моделюванні, яке виходить на перше місце, а при цьому потрібні адекватні методи. Такими методами можуть бути тільки

Висновки

системні третього покоління, якщо умовно за перший взяти з вербальним викладом, за другий – велику кількість спроб з викладом математичного опису.

Література.

1. Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 1 / Арнольд Тойнбі. Пер. з англ. В. Шовкуна. – Київ : Основи. – 1995. – 614 с.

2. Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 2 / Арнольд Тойнбі. Пер. з англ. В. Шовкуна. – Київ : Основи. – 1995. – 614 с.

3. Успенский, В. А. Теорема Гёделя о неполноте. Серия: «Популярные лекции по математике», выпуск 57 / В. А. Успенский. – Москва : «Наука». – 1982. – 112 с.

4. Эшби, У. Введение в кибернетику / У. Эшби. – Москва : Издательство иностранной литературы. – 1959. – 429 с.

5. Історія соціології від античності до початку ХХ ст.: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / М. В. Захарченко, О. І. Погорілий. – Київ : Либідь. – 1993. – 336 с.

6. Історія соціології (у 2-х кн.) [Електроний ресурс] : навчальний посібник / О.А. Рахманов, С.С. Бульбенюк, Ю.М. Манелюк. – Київ : КНЕУ. – 2007. – 279 с. Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_Administration_and_Marketing_Personn/Rakhmanov_istor.pdf

7. Мейен, С. В., Шрейдер, Ю. А. Методологические аспекты теории классификации // Вопросы философии, № 12 – 1976. – С. 67–79.

8. Кедров, Б. М. Классификация наук. Кн.1 / Б. М. Кедров. – Москва : Изд. ВПШ. – 1961 г. – 472 с.

9. Тихонов А. Н., Арсенин В. Я. Методы решения некорректных задач / А. Н. Тихонов, В. Я. Арсенин. – Москва : «Наука». Главная редакция физико-математической литературы. Изд. 2-е. – 1979. – 284 с.

10. Кузнецов В. В. Психология взаимопонимания. Неправда, ложь, обман. / В. В. Кузнецов. – Санкт-Петербург : Питер. – 2008. – 288 с.

11. Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука / А. А. Богданов. – Москва : Финансы. – 2003. – 496 с.

12. Берталанфи, Л. История и статус общей теории систем // Системные исследования. – Москва : Наука. – 1973. – С. 20–37.

13. Математика в социологии: моделирование и обработка информации. Пер. с англ. Л. Б. Черного. Под ред. А. Г. Аганбегяна, Ф. М. Бородкина. – Москва : Мир. – 1977. – 552 с.

14. Гуц, А. К., Фролова, Ю. В. Математические методы в социологии / А. К. Гуц, Ю. В. Фролова. – Москва : Либроком. – 2012. – 210 с.

15. Пригожин И., Стенгерс, И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. Пер. с англ. Ю.А. Данилова. – Москва : Прогресс. – 1986. – 432 с.

16. Клир, Джорж. Системология. Автоматизация решения системных задач, пер. с англ. Зуев М. Л., Москва: Изд. «Радио и связь». 1990. – 544 с.

17. Bailey, Kenneth D. Sociology and the New Systems Theory. Toward a Theoretical Synthesis / Kenneth D. Bailey. – New York : State University of New York. – 1994. – 372 с.

18. Малюта А. Н. Гиперкомплексные динамические системы / А. Н. Малюта. – Львов : «Выща школа». – 1989. – 120 с.

19. Малюта А. Н. Закономерности системного развития / А. Н. Малюта. – Киев : Наукова думка. – 1990. – 136 с.

20. Малюта А. Н. Система деятельности / А. Н. Малюта. – Киев : «Наукова думка». – 1991. – 206 с.